

І. В. Коваль

Агроконсалтинг як інструмент підвищення ефективності аграрного сектора та розвитку сільських територій Західного регіону України

Розглядаються проблеми становлення агроконсалтингу в Україні. Аналізується досвід розвинених держав світу та можливості його використання в Україні. Наводяться пропозиції щодо використання агроконсалтингу в процесі розвитку сільських територій України.

Ключові слова: агроконсалтинг, сільські території, сільське господарство, сільськогосподарські підприємства

На сьогоднішній день в Україні серед значної кількості фірм, підприємств і організацій різних форм власності, які орієнтовані на консультативну діяльність, лише незначна кількість займається питаннями консультування аграрних товаровиробників по виробничих питаннях. І набутий досвід такої діяльності дозволив сформувати окремий сектор професійних послуг – агроконсалтинг.

Українська економіка традиційно відзначається значним потенціалом розвитку агропродовольчого виробництва. Це обумовлено як багатими земельними ресурсами нашої держави і значною чисельністю мешканців, що проживають на сільських територіях, так і розвинутою культурою обробітку ґрунтів, потужним експортними можливостями України та її місцем у міжнародному поділі праці.

У сільській місцевості України проживає більше третини населення (в Карпатському регіоні – більше половини) і масовим явищем на селі є праця в особистих господарствах, але продуктивність та ефективність сільського господарського виробництва в особистих селянських і фермерських господарствах у 5-7 разів нижча, ніж у розвинених країнах світу [11]. Хоч ці дрібні сільськогосподарські товаровиробники і виробляють 55% валової сільськогосподарської продукції в державі, проте більшість з них не мають відповідних знань та навичок роботи в ринкових умовах, не володіють сучасними технологіями. Сільські громади не інформовані про аграрну політику держави та механізми її реалізації.

Протягом періоду ринкового реформування вітчизняної економіки та на сучасному етапі її функціонування, сільськогосподарська галузь відзначається не достатньою ефективністю. Також внаслідок трансформаційних процесів, загострилася ціла низка проблем, характерних для

© *І. В. Коваль*, 2013.

сільської місцевості. Серед них слід, насамперед, відмітити негативні демографічні тенденції, погіршення якості життя населення, посилення міграційних процесів, а також скорочення площ сільськогосподарських угідь та зменшення поголів'я худоби, зниження вмісту поживних речовин у ґрунті.

Усе це зумовлює необхідність пошуку нових напрямів підвищення ефективності агропродовольчого сектору національної економіки, спроможних чинити позитивний вплив не лише на обсяги виробництва продовольчої продукції, але і гарантувати зростання добробуту мешканців сільських територій України.

Цій проблематиці присвячені численні публікації українських та закордонних науковців, серед яких слід виділити праці О. Бородіної, Й. Вількіна, Т. Гросса, Ю. Губені, Й. Зегара, С. Кваші, Р. Косодія, Р. Корінця, І. Котлярова, М. Кропивка, О. Кустовської, Б. Марголя, Є. Мішеніна, В. Ткачука, О. Павлова, Й. Салоні, М. Хвесика, В. Юрчишина та інших. В роботах цих авторів досліджуються різні аспекти розвитку сільських територій і сільського господарства України, а також закордонних держав, включаючи сучасні механізми формування ринкової та інформаційної інфраструктури села.

Для вирішення даної проблеми необізнаності селян в розвинених країнах світу функціонують системи сільськогосподарського дорадництва, які надають виробникам сільськогосподарської продукції та сільським територіальним громадам соціально-спрямовані дорадчі послуги з питань передачі нових знань, сучасних технологій та ринкової інформації, облаштування сільських територій тощо.

Одним з пріоритетних напрямів розвитку інфраструктури сільськогосподарського виробництва та становлення у сільській місцевості суміжних галузей неаграрної економіки є агроконсалтинг. Протягом останніх років він набув значного поширення в агропродовольчому секторі постсоціалістичних країн Європи і дедалі впевненіше укорінюється і в Україні. Саму тому все більшої гостроти набуває актуальність наукового дослідження різних аспектів формування в нашій державі ефективних моделей агроконсалтингу, насамперед з огляду на перспективу поглиблення європейської інтеграції та запровадження інноваційних інструментів розвитку сільських територій України.

У сільському господарстві багатьох країн світу функціонує система аграрного консалтингу, основні принципи і методи якої збігаються з консультуванням, хоча основну увагу приділено розповсюдженню знань. Служба аграрного консалтингу може досягти змін у напрямі, який вона вважає бажаним для фермерів, наприклад, покращення контролю за хворобами

рослин. Вона може сприяти допомогти фермерам у виборі ефективнішої технології з метою підвищення рентабельності або навчити фермерів так вирощувати бажані сільськогосподарські культури чи розводити тварин, щоб одержати максимальний прибуток. Консультування є ефективним інструментом тільки у разі комбінування його з іншими інструментами, такими як маркетингові дослідження, забезпечення ресурсами та кредитами. Ефективність інвестицій в аграрному консалтингу зазвичай висока за умови, що консультування та дослідження добре організовані та координовані. Основною метою діяльності служб аграрного консалтингу є поширення та впровадження у виробництво сучасних досягнень науки, техніки і технологій, а також надання сільськогосподарським товаровиробникам і сільському населенню консультаційних послуг з питань менеджменту, маркетингу, застосування сучасних технологій та розвитку соціальної сфери села, підвищення рівня знань і вдосконалення практичних навичок прибуткового господарювання сільськогосподарських товаровиробників та сільського населення. Найважливіша функція агроконсалтингових формувань полягає в тому, щоб навчити сільгоспвиробників самостійно приймати рішення за ринкових умов [12]. В аграрному секторі консалтинг поєднує такі основні підсистеми функцій як інформаційно– довідкова, консультаційна, інноваційна та навчальна.

Сільськогосподарський консалтинг, як явище, виник у США на початку ХХ ст., коли в цій країні було прийнято закон про створення відповідних дорадчих служб на базі державних університетів штатів. Протягом багатьох років публічні університетські лекції проводилися сільськогосподарськими коледжами США через своїх «агентів», які працювали у різних округах штатів. До середини ХХ століття агроконсалтингові служби, які підтримувалися урядами, створили більш ніж 50 країні світу, зокрема, Німеччина, Голландія, Великобританія тощо. У другій половині ХХ ст. аналогічні служби діяли вже майже у 130 країнах світу. Це було пов'язано із післявоєнним прискоренням розвитку та інтернаціоналізацією економіки, що привело до зростання потреби в консалтингових послугах, у тому числі – в сільському господарстві [1].

Загалом, агроконсалтинг є невід'ємною частиною ринкової економіки, оскільки його основним завданням виступає сприяння фермерам та іншим учасникам агропродовольчого ринку в їх адаптації до змін економічної кон'юнктури. Саме тому, в Україні агроконсалтинг почав зароджуватися лише наприкінці ХХ століття, після руйнування планової економіки та розпаду СРСР.

Слід зазначити, що існує тісний причинно-наслідковий зв'язок між рівнем розвитку агроконсалтингу та аграрного ринку загалом. Адже

лише відкрита ринкова конкуренція та інноваційний розвиток галузі стимулюють сільгоспвиробників до пошуку додаткових знань на основі купівлі відповідних послуг у консультантів. З іншого боку, агроконсалтингові служби мають достатньо мотивів до розвитку та удосконалення власної діяльності лише тоді, коли існує належний попит на їхні послуги. Саме тому розвиток агроконсалтингу є одним з невід'ємних атрибутів модернізації аграрного ринку.

Сьогодні розвиток агроконсалтингової діяльності в Україні набуває все більшого значення. Реалізуючи інноваційну, наукову, освітню і соціальну функції, з'єднуючи науку, освіту і виробництво в єдину систему, агроконсалтинг виступає каталізатором науково-технічного прогресу в сільському господарстві та сприяє розповсюдженню нових знань. Він передбачає інформаційно-консультаційну діяльність в аграрному секторі економіки, розвиток дорадчих служб та агроконсалтингової освіти [6].

Сільськогосподарські дорадчі служби діють у всіх областях України. Їх функціонування опирається на відповідне нормативно-правове та інституційне забезпечення. Насамперед, це стосується Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність», Концепції становлення і розвитку мережі сільськогосподарських дорадчих служб в Україні, Концепції та Державної цільової програми сільськогосподарської дорадчої діяльності до 2009 р., наказів Міністерства аграрної політики України «Про професійне навчання дорадників та експертів-дорадників» (від 11.07.2005 р. № 311) і «Про затвердження Положення про кваліфікаційне свідоцтво сільськогосподарського дорадника та сільськогосподарського експерта – дорадника» (від 26.04 2005 р. № 176), а також Концепції формування державної системи сільськогосподарського дорадництва.

Так, Законом України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» (стаття 8) визначається, що «у державному бюджеті України на відповідний рік окремим рядком передбачаються кошти для фінансування державної цільової програми сільськогосподарської дорадчої діяльності, надання соціально спрямованих дорадчих послуг... У державних цільових програмах, спрямованих на розвиток сільського господарства та сільської місцевості, передбачається фінансування дорадчої діяльності в розмірі не менше 5 відсотків коштів, передбачених для цих програм» [4].

Концепція формування державної системи сільськогосподарського дорадництва, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2011 р. № 1098 передбачає «створення Національного центру сільськогосподарського дорадництва та обласних (регіональних) сільськогосподарських дорадчих служб з їх районними відділами, використавши науково-освітній потенціал закладів і

установ Мінагрополітики та Національної академії аграрних наук» і «створення в системі агропромислового комплексу в кожному регіоні (області, райони) регіональних сільськогосподарських дорадчих служб з урахуванням місцевих умов і наявного науково-технічного потенціалу та матеріально-технічної бази розміщених на її території управлінні агропромислового розвитку, науково-дослідних (наукових) установ аграрної науки, навчальних закладів аграрної освіти, а також використання інтелектуального потенціалу дорадників та експертів-дорадників (в тому числі шляхом їх першочергового працевлаштування в новостворених сільськогосподарських дорадчих службах), досвіду і потужності діючих сільськогосподарських дорадчих служб (в тому числі створених за підтримки програм і проектів міжнародної технічної допомоги)» [7].

Вагому роль у розвитку вітчизняного агроконсалтингу відіграла технічна допомога з боку розвинених країн світу, зокрема держав ЄС. Так, завдяки програмі TACIS були створені Львівська аграрна дорадча служба та офіс Центру підтримки приватних сільськогосподарських господарств у Луганську, за сприяння Міністерства у справах міжнародного розвитку Великобританії реалізовувався проект «Служба підтримки сільськогосподарських підприємств», що передбачав створення сільськогосподарської дорадчої служби «Донецькагроконсалт» у Донецькій області, реалізацію проекту підтримки сільськогосподарських підприємств та сільського населення в Одесі та створення. «Центру розвитку сільського господарства та правової підтримки» у Києві. Німецько-Український аграрний проект з розвитку сільського господарства та залучення інвестицій сприяв утворенню фінансово незалежного консультативного товариства з трьома представництвами – в Києві, Вінниці та Черкасах (консультації, головним чином, надавали представники проекту в Вінниці та Черкасах, а Київ виступав у ролі адміністративного центру проекту). Датський Сільськогосподарський Дорадчий Центр підготував план становлення Тернопільської обласної аграрної дорадчої служби при співпраці з Тернопільською обласною адміністрацією та Міністерством аграрної політики України.

У 1995 р. для створення аграрної дорадчої служби у Львівській області – як одного з перших центрів інформаційного забезпечення фермерів, було залучено проект технічної допомоги програми TACIS Європейського Союзу. З 1998 р. проект розпочав діяльність і в 2000 році його було визначено найуспішнішим проектом серед проектів програми TACIS в Україні. Починаючи з червня 2000 року Львівська аграрна дорадча служба з центральним офісом у Львові та 5 районними офісами у Буську, Городку, Дрогобичі, Стрию, Кам'янці-Бузькій розпочала свою діяльність [16]. Сільськогосподарські товаровиробники Львівщини

високо оцінили роботу дорадчої служби і нині їм важко уявити своє ефективне функціонування без консультацій, демонстрацій та інформаційного забезпечення, що надає дорадча служба.

Дорадництво прокладає шлях нашій країні до Європи. В Угоді про Асоціацію Україна-ЄС, яку Україна повинна була б підписати в листопаді 2013 р., *але даний процес відтермінується через неузгодженість дії уряду*, йому відводиться особливе місце. Зокрема, у статті 404-й зазначається, що сторони зобов'язуються всіляко сприяти розвитку дорадництва і все робити для того, аби воно стало доступним для кожного фермерського та особистого селянського господарства.

Співробітництво між Україною та ЄС у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій повинно охоплювати такі сфери:

- сприяння взаємному розумінню політик у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій;
- посилення адміністративних спроможностей на центральному та місцевому рівнях щодо планування, оцінки та реалізації політики;
- заохочення сучасного та сталого сільськогосподарського виробництва, з урахуванням необхідності захисту навколишнього середовища та тварин, зокрема поширення застосування методів органічного виробництва та використання біотехнологій, серед іншого шляхом впровадження найкращих практик у цих сферах;
- обмін знаннями та найкращими практиками щодо політики розвитку сільських територій з метою сприяння економічному добробуту сільських громад;
- покращання конкурентоспроможності сільськогосподарського сектора та ефективності і прозорості ринків, а також умов для інвестування;
- поширення знань шляхом проведення навчальних та інформаційних заходів;
- сприяння інноваціям шляхом проведення досліджень та просування системи дорадництва до сільськогосподарських виробників;
- посилення гармонізації з питань, які обговорюються в рамках міжнародних організацій;
- обмін найкращими практиками щодо механізмів підтримки політики у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій;
- заохочення політики якості сільськогосподарської продукції у сферах стандартів продукції, вимог щодо виробництва та схем якості [18].

Значною виявилась роль іноземних партнерів і при передачі досвіду формування дієвої системи підготовки кадрів для агроконсалтингу на

базі українських вищих навчальних закладів сільськогосподарського профілю.

Усе це дозволило консалтинговим компаніям та дорадчим службам, що працюють на вітчизняному аграрному ринку, отримати доступ до інформаційних інструментів і технологій, якими володіли їхні європейські партнери, залучивши їх до своєї практичної діяльності. Причому це стосується не лише роботи із сільгоспвиробниками, але і консультування підприємців інших галузей, які бажають активізувати свою господарську діяльність у сільській місцевості, а також надання необхідної інформації органам державної влади і місцевого самоврядування щодо механізмів налагодження ефективних регіональних систем агроконсалтингу з використанням досвіду розвинених країн світу.

На пострадянському просторі проблема становлення ефективного агроконсалтингу посилюється наявністю цілої низки негативних управлінських стереотипів у керівників сільськогосподарських підприємств. Основними з них є: неготовність відмовлятися від частини адміністративних функцій через невпевненість у компетентності та добросовісності консультантів, небажання витратити «зайві» кошти на послуги, які може виконувати власний адміністративно-управлінський персонал, нестача на вітчизняному ринку достатньої кількості ефективних функціонуючих консалтингових компаній, що адаптують свої послуги до специфічних потреб сільськогосподарських підприємств, відсутність відкритого конкурентного ринку агропродовольчої продукції, основним напрямом зростання на якому є підвищення власної конкурентоспроможності підприємства, а не доступ до фіскальних пільг, бюджетних ресурсів чи експортних квот [10].

Водночас без дієвого агроконсалтингу українські сільськогосподарські підприємства навряд чи зможуть створити серйозну конкуренцію європейським компаніям, що діють на вітчизняному аграрному ринку. Адже рівень трансакційних витрат останніх, завдяки участі в ефективній системі агроконсалтингу, виявляється на порядок нижчим, ніж в українських агроформуваннях. До того ж, стан сільських територій України та якість людського капіталу вітчизняного села потребують значної інформаційно-освітньої роботи, яка в розвинених країнах світу є функцією саме агроконсалтингу.

Нинішній характер і пріоритети сільського розвитку визначаються глобалізацією, змінами у технологіях та організаційних структурах компаній і галузей, зниженням транспортних витрат, посиленням конкуренції між територіями за інвестиційні ресурси, розвитком телекомунікаційних та інформаційних систем, зниженням політичного впливу селян. Селяни ж

завжди характеризувалися нижчими рівнями формальної освіти порівняно з жителями міст, адже історично це компенсувалося неформальною підготовкою, що надавалася родинно або громадою. Проте, із зменшенням зайнятості в сільському господарстві та підвищенням вимог до працівників сьогодні зростають актуальність освіти й професійної підготовки, які визначають конкурентоспроможність населення сільських територій та їхню здатність до різноманітних інновацій [13]. В Україні ж відсутність у сільських мешканців достатніх навичок застосування сучасних інформаційно-технічних і телекомунікаційних засобів виступає значним бар'єром на шляху інноваційного розвитку сільських територій, їх структурної диверсифікації та економічної модернізації. Вона також обмежує доступ сільськогосподарських підприємств до інноваційних та інформаційних технологій, знижуючи, тим самим, їхню конкурентоспроможність на ринку [19]. Адже з огляду на актуальність і ефективність нових знань, які сьогодні надаються сільгосптоваровиробникам інформаційно-консультаційними формуваннями, найбільший інтерес в Україні викликають саме послуги з технології виробництва [15].

З іншого боку, слід зазначити, що реалізація процесу диверсифікації сільської економіки відбувається завдяки окремим проектам комерційного характеру. Ефективність та успішність їх здійснення, особливо коли проект має інноваційний характер, залежать від двох головних факторів: по-перше, вміння визначити потенціал ринку товару, побудувати ринкову товарну стратегію, проаналізувати систему збуту, інтерес споживачів; по-друге, наявності бізнес-стратегії, здатності проводити моніторинг витрат і надходжень, що дає змогу визначати дохідність, а отже, життєздатність бізнесу [17]. В сучасних умовах саме агроконсалтинг здатен забезпечувати сільських мешканців відповідними знаннями та навичками, прищеплювати їм економічний спосіб мислення, надавати нові управлінські знання.

По сьогоднішній день значним джерелом для оплати сільськогосподарських дорадчих послуг залишаються проекти міжнародної технічної допомоги. Зокрема, на їх коштах практично повністю побудовано діяльність Львівської аграрної дорадчої служби. Такий підхід не є перспективним, оскільки технічні проекти працюють недовго і закриваються по тому, як тільки виконано поставлені перед ними завдання. В Україні досі не існує державної підтримки на національному рівні, хоч сільськогосподарські дорадчі служби почали активніше працювати з місцевими органами влади, що іде на користь їхньої діяльності.

Сьогодні найбільшими гравцями на ниві підтримки сільськогосподарської дорадчої діяльності в Україні залишаються уряд Канади та

Агентство США з міжнародного розвитку (USAID), яке реалізує Проект «АгроІнвест». Якщо канадська підтримка здебільшого зосереджена на місцевому рівні, то Проект USAID «АгроІнвест» більше сконцентрований на створенні інституційних умов для розвитку сільськогосподарської діяльності. Сьогодні він надає підтримку Національній асоціації сільськогосподарських дорадчих служб. Проект USAID «АгроІнвест» також підтримує дорадчу діяльність через надання допомоги в розвитку кооперації на селі. Адаже роботу зі створення та підтримки діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, зазвичай, виконують дорадчі служби.

Таким чином, проблема полягає у впровадженні та інституціоналізації нових підходів до інновацій у сільській місцевості, що вимагає наявності відповідного людського капіталу, який не можна сформувати в рамках традиційних закладів освіти та курсів перепідготовки. Необхідні інституціональні інновації, які створять сприятливе середовище для навчання [8]. Саме агроконсалтинг є уособленням таких інновацій, оскільки він ґрунтується на наданні рекомендацій та супроводу виробників сільськогосподарської продукції, в першу чергу, у інвестиційно-інноваційній сфері. При ефективному державному стимулюванні та фінансуванні, агроконсалтинг може і повинен стати каталізатором зростання інвестиційних та інноваційних процесів а агропромисловому комплексі країни [2].

При цьому слід зауважити, що агроконсалтинг повинен бути тісно інтегрованим у структуру виробничо-господарських комплексів сільських територій, в тому числі і на основі створення регіональних агропродовольчих кластерів та інших інноваційно-технологічних систем.

Для забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва та суміжних із ним галузей економіки, особливого значення сьогодні набуває стратегічне управління сільськими територіями на основі ефективних стратегій розвитку з урахуванням пріоритетів активізації агробізнесу, поєданого з диверсифікацією виробничої і підприємницької діяльності в напрямі становлення у сільській місцевості переробної, харчової, будівельної та інших галузей промисловості, а також сфери послуг тощо. Саме в цьому керунку спрямовується сучасна аграрна політика держав ЄС, включаючи наших найближчих західних сусідів, зокрема, Польщу [21].

Це означає, що агроконсалтинг, поряд з інформаційно-освітньою діяльністю, повинен також виконувати функцію стратегічного розвитку сільських територій України, орієнтовану на довготривалу перспективу. В цьому контексті особливого значення набуває активізація консалтингових

інструментів сталого розвитку сільських територій, включаючи покращення стану довкілля, підвищення якості людського капіталу села, нарощування соціального капіталу сільських територій тощо.

Усе це дозволить суттєво прискорити процеси модернізації українського села в контексті європейської інтеграції нашої держави, а також забезпечить підвищення економічного добробуту мешканців сільських територій України, зростання ефективності та конкурентоспроможності вітчизняного агробізнесу і пов'язаних із ним сфер економічної діяльності, удосконалення виробничої та соціальної інфраструктури вітчизняного села тощо.

Список використаних джерел

1. Виникнення агроконсалтингової діяльності. – Режим доступу : <http://agroua.net/advisory/standardmethod/index.php?docid=21>.
2. Гуткевич С. О. Агроконсалтинг як елемент активізації інвестиційно-інноваційної діяльності / С. О. Гуткевич, А. О. Князевич. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/27_NII_2010/Economics/67508.doc.htm.
3. Есть в Канаде «экстеншн». А что это такое? – Режим доступу : http://icp.org.ua/ukr/aspekt/doradnictvo/dosvid/canada/2004/11/10/est_v_kanade_ekstens_50.html.
4. Закон України «Про сільськогосподарську пораду діяльність» // Відомості Верховної Ради. – 2004. – № 38. – С. 470.
5. Калініченко Н. Як реформувати дорадництво? / Н. Калініченко. – Режим доступу : <http://www.personal-plus.net/395/7249.html>.
6. Кальна-Дубінюк Т. П. Агроконсалтингова освіта в Національному аграрному університеті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://smcae.kiev.ua/main.php?id=83>.
7. Концепції формування державної системи сільськогосподарського дорадництва. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/page/?12446>.
8. Корінець Р. Сільськогосподарське дорадництво прокладає Україні шлях до Європи / Р. Корінець. – Режим доступу : <http://cure.org.ua/ua/novini/slskogospodarske-doradni.html>
9. Косодій Р. Проблеми сільського розвитку в умовах глобалізації / Р. Косодій // Економіка АПК. – 2009. – № 4. – С. 132-137.
10. Котляров І. Д. Перспективи використання аутсорсинга в сільському господарстві / І. Д. Котляров // Регіон: економіка і соціологія. – 2011. – № 3. – С. 58-69.
11. Кропивко М. Ф. Шляхи розвитку сільськогосподарського дорадництва в Україні / М. Ф. Кропивко. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/nvnu_eamb/2011_168_3/11kmf.pdf
12. Кустовська О. В. Важливість консалтингової діяльності з питань землеустрою в аграрному секторі економіки України / О. В. Кустовська. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum%20/Sre/2012_6/165.pdf
13. Мішенін Є. В. Проблема щодо багатовимірності сільського розвитку / Є. В. Мішенін, Р. П. Косодій // Економіка АПК. – 2009. – № 5. – С. 133-139.

14. Опыт США. – Режим доступу : http://icp.org.ua/ukr/aspect/doradnictvo/dosvid/usa/2004/11/10/opyt_ssha_57.html.
15. Плакса Ю. В. Функціонування та розвиток інформаційно-консультаційних формувань в аграрному секторі економіки / Ю. В. Плакса. – Режим доступу : <http://www.dlib.com.ua/funktsionuvannja-ta-rozvytok-informatsiyno-konsultatsiynykh-formuvan-v-ahrarnomu.html>.
16. Становлення сільськогосподарських дорадчих служб в Україні. – Режим доступу : http://www.icp.org.ua/aspect/doradnictvo/dc/history/book_stan_sil_dor.doc.
17. Ткачук В. І. Диверсифікація сільської економіки: соціально-економічний ефект / В. І. Ткачук, Н. М. Куцмус // Економіка АПК. – 2009. – № 4. – С. 125-132.
18. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони. – Режим доступу : <http://comeuroint.rada.gov.ua/komevoint/doccatalog/document?id=56219>
19. Grosse T.G. Rozwoj infrastruktury telekomunikacyjnej a budowa kapitału intelektualnego na obszarach wiejskich. – Warszawa: Instytut Spraw Publicznych, 2010. – 28 s.
20. Saloni J., Margol B. Wiesz w gospodarce informacyjnej – możliwy wpływ nowych technologii na sytuację i rozwój obszarów wiejskich. – Режим доступу : http://www.witrynawiejska.org.pl/images/15431_wiesz_w_gospodarce_informacyjnej.pdf/.
21. Wilkin J. Lepszy świat – polska wieś za 25 lat / Polska wieś 2025: wizja rozwoju [Pod red. J. Wilkina]. – Warszawa: Fundusz Współpracy, 2005. – S. 41-44.

Коваль І.В. Агроконсалтинг как инструмент повышения эффективности аграрного сектора и развития сельских территорий Западного региона Украины.

Рассматриваются проблемы формирования агроконсалтинга в Украине. Анализируется опыт развитых стран мира и возможности его использования в Украине. Приводятся рекомендации по использованию агроконсалтинга в процессе развития сельских территорий Украины. Ключевые слова: агроконсалтинг, сельские территории, сельское хозяйство, сельскохозяйственные предприятия.

Koval I.V. Agrarian consulting as a tool for improving the efficiency of agriculture and rural development in Western Ukraine.

The problems of becoming of agroconsulting in Ukraine are examined. Experience of the developed states of the world and possibility of its use in Ukraine is analysed. Suggestions on the use of agroconsulting in the process of development of rural territories of Ukraine are makes. Key words: agroconsulting, rural development, agriculture, farms.